

3

Vol. 10
Autumn 2025

Research Paper

Received:
2025/05/11
Revised:
2025/08/27
Accepted:
2025/08/28
Published:
2025/09/23
P.P: 135-158

ISSN: 2783-1914
E-ISSN: 2783-1450

State Studies of Contemporary Iran

Analysis of Justice-Seeking Positions of Islamic Revolution Leaders in Addressing Labor Movements During the Struggle Against the Pahlavi Regime

Mahdi Omid¹ | Fatemeh Badrooj^{2*}

Abstract

This study examines the justice-oriented positions of the leaders of the Islamic Revolution of Iran in their approach to labor movements during the struggle against the Pahlavi regime. The prominent role of the working class in the political and social transformations of Iran, particularly in the formation and victory of the Islamic Revolution, underscores the importance of analyzing the perspectives and approaches of these leaders toward this group. A thematic analysis of the statements of the intellectual leaders of the Islamic Revolution — Imam Khomeini, Ayatollah Khamenei, Professor Motahari, and Ayatollah Beheshti — reveals that concepts such as Human dignity of workers, the role and responsibility of workers, the unjust conditions of workers in non-Islamic systems, and the justice-oriented duties of an Islamic government towards workers were central themes in their thoughts and concerns. Beyond critiquing the exploitative structures of the Pahlavi regime and contemporary leftist movements, the leaders of the revolution sought to present an Islamic and non-syncretic interpretation of justice and workers' rights, reinforcing the capacities of religious teachings in opposition to rival ideologies. These positions not only drew the working class closer to the Islamic Revolution but also positioned them as a key force in the downfall of the Pahlavi regime. Revisiting these perspectives today can serve as a valuable foundation for evaluating actions, enhancing policy-making, and effectively supporting the working class in the Islamic Republic of Iran.

Keywords: Labor Movement, Justice, Islamic Revolution of Iran, Imam Khomeini, Ayatollah Khamenei, Morteza Motahari, Mohammad Beheshti.

1. Political science researcher, Imam Hossein University, Tehran, Iran.
Email: mahdi.omidi1@yahoo.com

2. Corresponding Author: Researcher in the History of the Islamic Revolution of Iran, Imam Hossein University, Tehran, Iran.
Email: fatemeh.badrooj1994@gmail.com

Cite this Paper: Omid, M; Badrooj, F (2025). Analysis of Justice-Seeking Positions of Islamic Revolution Leaders in Addressing Labor Movements During the Struggle Against the Pahlavi Regime. *State Studies of Contemporary Iran*, 3(10), 135–158.

Publisher: Imam Hussein University

© **Authors**

This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) (CC BY 4.0).

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۱
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۶
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱
صص: ۱۳۵-۱۵۸شماره چاپی: ۱۹۱۴-۲۷۸۳
الکترونیکی: ۱۴۵۰-۲۷۸۳

واکاوی مواضع عدالت خواهانه رهبران انقلاب اسلامی در مواجهه با جنبش های کارگری طی دوران مبارزه علیه رژیم پهلوی

مهدی امیدي^۱ | فاطمه بادروج^۲

چکیده

این پژوهش به بررسی مواضع عدالت خواهانه رهبران انقلاب اسلامی ایران در مواجهه با جنبش های کارگری طی دوران مبارزه علیه رژیم پهلوی می پردازد. نقش برجسته جامعه کارگری در تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران، به ویژه در شکل گیری و پیروزی انقلاب اسلامی، اهمیت تحلیل نگرش و رویکرد رهبران انقلاب نسبت به این قشر را دوچندان می کند. واکاوی بیانات رهبران فکری انقلاب اسلامی - امام خمینی (ره)، آیت الله خامنه ای، استاد مطهری و آیت الله بهشتی - با استفاده از روش «تحلیل مضمون» نشان می دهد که مفاهیمی نظیر شأن و کرامت انسانی کارگران، نقش و مسئولیت کارگران، وضعیت ناعادلانه کارگران در نظام های غیر اسلامی، وظایف عدالت محور حکومت اسلامی نسبت به کارگران، محور اصلی اندیشه ها و دغدغه های آنان در این زمینه بوده است. رهبران انقلاب، علاوه بر نقد ساختارهای استثماری حکومت پهلوی و جریان های چپ گرای معاصر، تلاش کردند خوانشی اسلامی و غیر التقاطی از عدالت و حقوق کارگران ارائه دهند و ظرفیت های آموزه های دینی را در تقابل با گفتمان های رقیب تقویت کنند. این مواضع نه تنها جامعه کارگری را به انقلاب اسلامی نزدیک کرد، بلکه باعث شد کارگران به عنوان نیروی کلیدی در سقوط رژیم پهلوی نقش آفرینی کنند. بازخوانی این دیدگاه ها امروز می تواند به عنوان مبنایی ارزشمند برای ارزیابی اقدامات، ارتقای سیاست گذاری ها و حمایت مؤثر از جامعه کارگری در جمهوری اسلامی ایران مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه ها: جنبش کارگری، عدالت، انقلاب اسلامی ایران، امام خمینی، آیت الله خامنه ای، استاد مطهری، شهید بهشتی.

۱. مدیر گروه معارف انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران.

Email: mahdi.omidi1@yahoo.com

۲. نویسنده مسئول: کارشناسی ارشد تاریخ انقلاب اسلامی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران.

Email: fatemeh.badrooj1994@gmail.com

استناد: امیدي، مهدی؛ بادروج، فاطمه؛ (۱۴۰۴). واکاوی مواضع عدالت خواهانه رهبران انقلاب اسلامی در مواجهه با جنبش های کارگری طی دوران مبارزه علیه رژیم پهلوی، **دولت پژوهی ایران معاصر**، ۳(۱۰)، ۱۳۵-۱۵۸.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع) © نویسنده گان

این مقاله تحت لسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه و بیان مسئله

در طول تاریخ، کارگران همواره یکی از ارکان مهم تحولات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در جوامع مختلف بوده‌اند و نقش و جایگاه آنان در شکل‌گیری و تداوم انقلاب‌ها، اعتراضات و تحولات گسترده اجتماعی به وضوح قابل مشاهده است. در این میان، تاریخ ایران نیز از این قاعده مستثنا نبوده و حضور کارگران در جریان‌های عمده سیاسی و اجتماعی، یکی از عوامل کلیدی در شکل‌گیری مسیر تحولات کشور لاقلاً از دوره پسامشروطه به شمار می‌آید. در سیر تحولات انقلاب اسلامی ایران نیز کارگران نقش پررنگی داشته‌اند که این امر موجب می‌شود که واکاوی دقیق‌تری از اثرات و اقدامات این قشر انجام شود. طبقه کارگر به‌ویژه از اواخر دوره قاجار، با ظهور کارگران صنعتی در ایران به دلیل ورود صنعت نفت و تأسیس شرکت نفت ایران و انگلیس، جایگاهی تازه یافت. ورود شعارها و اندیشه‌های چپ‌گرایانه از منطقه قفقاز و انتقال آن به ایران توسط کارگرانی که در آن مناطق فعالیت داشتند، زمینه‌ساز تحولاتی جدید در فضای سیاسی و اجتماعی کشور شد و بستری برای شکل‌گیری گروه‌ها و جریان‌های مختلف در دوره پهلوی را فراهم آورد. اگرچه جریان‌های چپ اغلب به دنبال جذب و هدایت طبقه کارگر بودند با این حال، شکاف ایده‌ها و افکار این گروه‌ها با فرهنگ مذهبی و جامعه سنتی ایران، سبب ناکامی‌شان در پیشبرد مطالبات طبقات کارگری شد. اما جذابیت‌های اندیشه چپ و مواضع برابری‌طلبانه آن‌ها نه برای بخشی از جامعه ایران، حتی برای جوامع دیگر با تمامی تفاوت‌ها، غیرقابل انکار بود و دست کم ظهور گروه‌های چپ‌التقاطی در آن برهه از تاریخ ایران، عرصه فراخ‌تری را برای تسخیر هویت جامعه کارگری مسلمان نیز شکل داده بود. گروه‌های مذهبی در میانه تحولات پهلوی دوم، علاوه بر جریان‌های چپ ضددینی، با تقریر گروه‌های التقاطی از عدالت در اسلام نیز به‌مواجهه برخاسته بودند. از اوایل دهه چهل، جریانی اسلامی در چارچوب اندیشه‌های انقلابی به رهبری امام خمینی (ره) وارد مبارزه مستقیم با رژیم پهلوی شده بود که بخشی از فعالیت‌های این نهضت معطوف به جامعه کارگری و طبقات فرودست بود تا نیازها و مسائل آنان را با خوانشی اسلامی و غیرالتقاطی در راستای تحقق انقلاب اسلامی و نهایتاً تشکیل حکومت اسلامی پاسخ داده و محقق سازند. در دهه پنجاه، با افزایش سرعت روند مبارزات انقلابی، اقشار مختلف جامعه به صفوف

انقلاب اسلامی پیوستند و طبقات کارگری نیز به یکی از گروه‌های فعال و تأثیرگذار در این جریان تبدیل شد. اعتصابات گسترده کارگران به‌ویژه در شرکت نفت، همراه با حضور پررنگ آنان در تظاهرات شهری و صنفی، از جمله عوامل مؤثر علیه رژیم پهلوی بود. این پژوهش در نظر دارد با بررسی بیانات و مواضع رهبران فکری انقلاب اسلامی (امام خمینی (ره)، آیت‌الله خامنه‌ای، استاد مطهری و آیت‌الله بهشتی)، در نسبت با جنبش‌های کارگری طی دوران مبارزه علیه پهلوی، دیدگاه آنان را با استفاده از روش «تحلیل مضمون» واکاوی کرده تا مشخص گردد در آن مقطع چگونه توجه به مسائل و نیازهای این قشر و ارائه خوانشی جدید از جایگاه جامعه کارگر مبتنی بر منابع اصیل اسلامی موجب شد تا جریان کلی کارگری با نهضت امام خمینی (ره) پیوند خورده و از گفتمان‌های رقیب، مسیر جداگانه‌ای را طی کند. بازخوانی مواضع عدالت‌خواهانه رهبران انقلاب اسلامی می‌تواند ظرفیت فکری غنی برای امروز جمهوری اسلامی ایران در عرصه سیاست‌گذاری و حکمرانی در نسبت با جامعه کارگری فراهم آورد و از طرفی دیگر شاخصی برای ارزیابی وضعیت موجود و ترسیم چشم‌اندازهای پیش رو باشد.

پیشینه پژوهش

مطالعات صورت گرفته در زمینه انقلاب اسلامی ایران و اندیشه رهبران انقلاب نشان می‌دهد که پژوهش‌های جامعی که به‌طور هم‌زمان اندیشه و رویکرد رهبران انقلاب اسلامی را نسبت به جایگاه جامعه کارگری و تأثیرگذاری متقابل آن‌ها در مقطع انقلاب مورد تحلیل قرار دهد، صورت نپذیرفته است. آثار موجود عمدتاً به‌صورت مجزا و بخشی از جنبه‌های مختلف موضوع را بررسی کرده‌اند که می‌توان آن‌ها را در سه قسم، دسته‌بندی کرد: نخست، پژوهش‌هایی که به نقش رهبران انقلاب در پیروزی انقلاب اسلامی پرداخته‌اند؛ دوم، مطالعات مربوط به رابطه جنبش کارگری با انقلاب اسلامی؛ و سوم، تحقیقات پیرامون مبارزات جنبش کارگری علیه رژیم پهلوی. این دسته‌بندی نشان‌دهنده خلأ مهمی در مطالعات سیاسی-اجتماعی موضوع مربوطه است که پژوهش حاضر تلاشی برای پاسخ به این حوزه می‌باشد. در ادامه برخی از مهم‌ترین آثار هر یک از دسته‌های سه‌گانه به‌صورت جداگانه مورد اشاره قرار می‌گیرد:

الف. در دسته نخست، نقش رهبران انقلاب اسلامی عمدتاً حول محور امام خمینی (ره) بررسی شده است، در حالی که به سایر متفکران و مؤثران برجسته انقلاب در آن مقطع نظیر آیت‌الله خامنه‌ای، استاد مطهری و آیت‌الله بهشتی کمتر توجه شده و مهم‌تر آنکه نقش و جایگاه جنبش‌های کارگری در اندیشه رهبران انقلاب مغفول مانده است. به‌طور مثال، مقاله «بررسی نقش رهبری حضرت امام خمینی (ره) در بسیج‌گری گروه‌ها در دوره شکل‌گیری انقلاب اسلامی» نوشته غفاری و ملیحه حاج‌حسن، و مقاله «بررسی نقش رسانه‌های گرم و سرد بر پایه نظریه مک‌لوهان در تسریع روند پیروزی انقلاب» اثر میرزائزاد و نواختی‌مقدم، بر نحوه بسیج عمومی توسط امام خمینی (ره) و استفاده از ابزارهای رسانه‌ای تمرکز دارند و مقاله «تحلیل فقهی حقوق کارگر در جامعه اسلامی با رویکردی بر آرای امام خمینی (ره)» اثر محمدیان و حائری جنبه حقوق کارگران در بستر حکومت اسلامی و چشم‌اندازی برای انقلاب اسلامی ایران را مورد پژوهش قرار داده است؛ اما مجموع این آثار، به نقش سایر رهبران و اندیشه‌های آنان در ساختار و جهت‌گیری انقلاب نپرداخته‌اند.

ب. دسته دوم شامل مطالعاتی است که به رابطه جنبش کارگری و انقلاب اسلامی پرداخته‌اند. از جمله آثار این دسته می‌توان به مقالات «زمینه‌های ورود و نقش آفرینی در انقلاب» نوشته آقاجری و ویسی، «کالبدشکافی انقلاب؛ نقش کارگران صنعتی در انقلاب ایران» اثر احمد اشرف، و مقاله «نقش اتحادیه‌های کارگری در مدیریت جامعه کارگری و تأثیر آن در انقلاب اسلامی» از نیکی رزاززاده طوسی اشاره کرد. همچنین، کتاب «کارگران و انقلاب ۵۷» اثر آصف بیات و «نقش کارگران در پیروزی انقلاب اسلامی» نوشته عیوضی و رضانی، به اقدامات عملی و اعتصابات کارگری در جریان انقلاب پرداخته‌اند اما به تأثیر اندیشه‌های رهبران انقلاب در انسجام و تقویت این جنبش‌ها کمتر توجه کرده‌اند.

ج. در دسته سوم، آثار عمدتاً به مبارزات تاریخی جنبش کارگری علیه رژیم پهلوی پرداخته‌اند. از جمله این آثار می‌توان به مقاله «اعتصابات کارگری در دوره نخست‌وزیری مصدق» نوشته منوچهری و احمدی، رساله «بررسی اعتصابات کارگران شرکت نفت ایران و انگلیس در تیرماه ۱۳۲۵» اثر کاشانی، کتاب «اسنادی از اتحادیه‌های کارگری ۱۳۲۱-۱۳۳۲» نوشته احمدی و همچنین کتاب «خاطرات درراه وظیفه» از شمس صدیقی اشاره کرد. این آثار بیشتر به توصیف

اقدامات کارگری در دوره پهلوی می‌پردازند؛ اما ارتباط ایدئولوژیک این مبارزات با اندیشه‌های رهبران انقلاب اسلامی در آنها تحلیل نشده است.

روش‌شناسی پژوهش

تحلیل مضمون یکی از روش‌های پرکاربرد در پژوهش‌های کیفی است که برای شناسایی، استخراج و تحلیل الگوهای معنایی موجود در داده‌های متنی به کار می‌رود. این روش به پژوهشگر امکان می‌دهد معانی پنهان در میان داده‌ها را شفاف کند و آنها را به صورت مفاهیم سازمان‌یافته دسته‌بندی و ارائه دهد. تحلیل مضمون شامل فرایندهایی مانند آشنایی با داده‌ها، کدگذاری اولیه، جستجوی مضامین، بازبینی مضامین، نام‌گذاری و تعریف آنها، و درنهایت نگارش گزارش نهایی است (آقاجانی و جمالزاده، ۱۴۰۳: ۵۷-۵۸). تمرکز این روش به جای کمیت داده‌ها، بر معانی و مضامین موجود در آنهاست و برای مطالعات علوم انسانی و اجتماعی کاربرد گسترده دارد. این روش به پژوهشگران کمک می‌کند که به درک عمیق‌تری از معانی و داده‌های کیفی دست یابند (شیخزاده و بنی اسد، ۱۳۹۹: ۸-۱۰).

لازم به توضیح است که در فرآیند کاربست روش تحلیل مضمون، ابتدا تمامی بیانات، سخنرانی‌ها، آثار و مقالات هر یک از متفکران موردبررسی و فیش‌های مرتبط با موضوع تحقیق استخراج شد. در خصوص جمع‌آوری فیش‌های برخی از متفکران علاوه بر مطالعه آثار، از جست‌وجوی کلیدواژه‌ای نیز استفاده شده است. بعد از مشخص کردن مضامین هر فیش، برای هر متفکری به طور جداگانه فیش‌ها به همراه مضامین در جدول آورده شد، سپس مراحل کدگذاری و مضمون‌یابی صورت پذیرفته که در جداول دوم برای هر متفکری نیز قابل مشاهده است. درنهایت تمامی مضامین مستخرج شده از هر چهار متفکر، در یک جدول واحد (ر.ک: جدول شماره ۹) ارائه شده و هر یک از محورها مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

دیدگاه رهبران انقلاب اسلامی در رابطه با کارگران

ابتدا به طور جداگانه دیدگاه و مواضع رهبران فکری انقلاب به ترتیب امام خمینی (ره)، آیت‌الله خامنه‌ای، استاد مطهری و آیت‌الله بهشتی در خصوص کارگران آورده می‌شود و پس از

انجام مراحل کدگذاری و مضمون‌یابی، مجموع دیدگاه متفکران انقلاب، مبتنی بر محورهای اصلی استخراج‌شده، مورد تحلیل و تبیین قرار خواهد گرفت:

دیدگاه امام خمینی در رابطه با کارگران

در این بخش مهم‌ترین بیانات امام خمینی (ره) در رابطه با کارگران آورده شده است تا مضامین اصلی بیانات امام در این باره استخراج گردد. بیانات امام خمینی (ره) به‌قرار زیر است:
جدول شماره ۱. دیدگاه امام خمینی (ره) در رابطه با کارگران

شماره	فیش	مضمون پایه
۱	مگر شما از بودجه این مملکت، از مال این ملت، از دسترنج این کارگر، از دسترنج این زارع ارتزاق نمی‌کنید؟ شما که این قدر دلسوزید برای این زارع، دلسوزید برای این کارگر، یک‌قدری از این طرف خودتان یک‌خرده بلغزد توی این بیچاره‌ها (ج ۱، ۱۳۸۹: ۲۹۸).	عدم توزیع عادلانه منابع نسبت به کارگران در دوره پهلوی
۲	این شخص باز از انقلاب سفید دم می‌زند؛ انقلابی که موجب سیه‌روزی ملت شده و می‌باشد. انقلابی که جز فلج کردن قوای فعاله ملت اثری نداشت. انقلابی که می‌خواهد فرهنگ استعماری را تا دورترین قرا و قصبات بکشاند. شاه اقتصاد ایران را به ورشکستگی کشاند و از دسترنج ملت برای عمال خود استفاده کرد (ج ۳، ۱۳۸۹: ۷۳).	تعمیق فرهنگ استعماری از طریق انقلاب سفید بین کارگران در دوره پهلوی
۳	ملتی که با هوشمندی و پیوستگی همه طبقات از روحانی تا دانشگاهی، از منبری تا بازاری، از دانشجوی داخلی تا خارجی، از کارگر تا دهقان، به‌پاخاسته و تب‌وتاب اسلام عدالت‌پرور دارد، پیروز است (ج ۳، ۱۳۸۹: ۳۱۶).	نقش کارگران در پیروزی انقلاب اسلامی و برپایی عدالت
۴	این‌ها که برای فریب ملت از آزادی دم می‌زنند، زندان‌هایشان از روحانی و دانشگاهی و بازاری و سیاسی و کارگر و دهقان لبریز است (ج ۳، ۱۳۸۹: ۴۵۵).	فراگیر بودن زندانی سیاسی بین کارگران و دیگر اقشار جامعه در دوره پهلوی
۵	چرا عمله‌ها همه از ایران‌اند؟ آنکه باید خشت بکشد و شن بکشد به دوشش با یک قیمت کم، یک اجر کم، یک اجرت کم بگیرد و از صبح تا غروب کار کند، آن از ایران حساب می‌شود (ج ۴، ۱۳۸۹: ۲۷۲).	ناعادلانه بودن دستمزد کارگران ایرانی نسبت به مستشاران در دوره پهلوی
۶	تبلیغات سوء دشمنان برای بدبین کردن کارگران به حکومت اسلامی باید خنثی شود (ج ۲۱، ۱۳۸۹).	آگاهی‌بخشی به کارگران برای مقابله با تبلیغات سوء دشمنان نسبت به حکومت اسلامی
۷	کارگران بدانند که اسلام برای آن‌ها بسیار اهمیت قائل است (ج ۶، ۱۳۸۹: ۳۹۰).	ارزش معنوی و اجتماعی کارگران در نظام اسلامی

شماره	فیش	مضمون پایه
۸	در هر کشور کارگر و کشاورز اساس آن کشور است. اساس اقتصاد یک کشور بسته به کار کارگر و کار کشاورز است (ج ۸، ۱۳۸۹: ۲۸۶).	نقش اساسی کارگران در بهبود صنعت و کشاورزی
۹	کارگرها باید بدانند که کشور امروز از آنهاست، از کارگران است، کشور مال شماست (ج ۷، ۱۳۸۹: ۱۷۴).	جایگاه کارگران به مثابه مالکان کشور
۱۰	ما باید برای این طبقه کارگر و کارمند که طبقه ضعیف هستند، طبقه‌ای هستند که شماها این‌ها را پایین می‌دانید و این‌ها از همه شما بالاتر و بلندمقام‌تر هستند، باید دولت‌ها برای این‌ها کار بکنند (ج ۷، ۱۳۸۹: ۳۳۵).	حمایت و خدمت‌رسانی به کارگر وظیفه دولت
۱۱	در شرکت نفت همین‌طور؛ همه‌جا همین است. نقشه این است اصلش که ما به شکل یک کارگر درجه سه درآمدیم و تمدن بزرگ برای ما این شده است (ج ۴، ۱۳۸۹: ۲۷۲).	نیروی کار داخلی در خدمت استعمار خارجی در دوره پهلوی
۱۲	اسلام برای همه اقشار و برای همه بندگان خدا، برای همه مستضعفین ارزش قائل است؛ برای همه کارگران و قشر کشاورزان ارزش بیشتر قائل است (ج ۷، ۱۳۸۹: ۱۴۴).	جایگاه ارزشمند و والای کارگران در نظام اسلامی
۱۳	کارگر و کشاورز اساس کشور هستند. در زمان رژیم سابق این دو جبهه اقتصادی شکست خوردند... کشاورزی نابود شد و ایران بازار مصرف شد. کارگرها طوری شدند که زندگی آن‌ها اختلالی شد و کار آن‌ها هم در خدمت غیر بود (ج ۸، ۱۳۸۹: ۲۸۶).	تبدیل شدن ایران به بازار مصرف و از بین رفتن فرصت‌های شغلی کارگران در دوره پهلوی
۱۴	کارگران باید بدانند که اسلام برای آن‌ها بسیار اهمیت قائل است، ولی امور نیاز به زمان و صبر دارد (ج ۶، ۱۳۸۹: ۳۹۰).	تعهد حکومت اسلامی به بهبود وضعیت کارگران
۱۵	مشکل کارگر و کارفرما در جامعه بدون ایمان به بن‌بست می‌رسد، اما جامعه اسلامی بایمان از این مشکلات عبور می‌کند (ج ۵، ۱۳۸۹: ۴۱۰).	برقراری روابط عادلانه میان کارگران و کارفرمایان در نظام اسلامی
۱۶	اگر کشور روبه‌رشد برود، باز با دست شما کارگران عزیز روبه‌رشد می‌رود و اگر کشوری روبه انحطاط برود باز هم با شماست که روبه انحطاط می‌رود... کارگران مدیر جامعه انسانیت هستند؛ اداره امور مملکت‌ها به دست این‌هاست. کشور امروز از شماست، از کارگران است، و شما مسئولیت آن را مستقیم دارید (ج ۷، ۱۳۸۹: ۱۷۴).	وابستگی رشد و انحطاط کشور به کارگران و مسئولیت آنان در اداره کشور
۱۷	کارگران محروم و متدین ایران... حق دارند برای به دست آوردن حقوق حقه خود، به مبارزه ملت از هر طریق ممکن و مشروع بپردازند و در جمهوری اسلامی، به آن‌ها حق داده می‌شود که به هر شکل ممکن دورهم جمع شوند و مسائل و مشکلات خود را بررسی کنند و در نتیجه دولت را در جریان مسائل خود قرار دهند و نیز از حقوق صنفی خود دفاع نمایند (ج ۵، ۱۳۸۹: ۱۳۹).	تأکید حق مبارزه کارگران برای استیفای حقوق خود در نظام اسلامی
۱۸	ما برای طبقه کارگر... بیشتر از همه موردنظر ما این‌ها هستند و برای آن‌ها فکر می‌کنیم و عمل می‌کنیم. چنانچه راجع به مسکنشان مشغول طرح‌ریزی هستند که مسکن درست کنند برای آن‌هایی	وظیفه حکومت اسلامی برای بهبود وضعیت حقوق و مسکن کارگران

شماره	فیش	مضمون پایه
	که مسکن ندارند و قضیه حقوقشان ان‌شالله داده می‌شود... دولت باید راجع به کارگرها بیشتر عنایت داشته باشد و وضع کارگرها را درست در نظر بگیرد (ج ۶، ۳۸۹: ۳۹۶-۳۹۷).	

جدول شماره ۲. جدول کدگذاری دیدگاه امام خمینی (ره) در رابطه با کارگران

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
شأن و کرامت انسانی کارگران	جایگاه اساسی و ارزشمند کارگران در نسبت با اقشار جامعه	جایگاه کارگران به مثابه مالکان کشور
		ارزش منوی و اجتماعی کارگران در نظام اسلامی
		جایگاه ارزشمند و ولای کارگران در نظام اسلامی
نقش و مسئولیت کارگران	اتحاد برای تحقق و تقویت انقلاب اسلامی	نقش کارگران در پیروزی انقلاب اسلامی و برپایی عدالت
		ضرورت اتحاد اقشار مختلف برای تقویت نهضت اسلامی و مقابله کارگران با انحلال‌گران
		ولبستگی رشد و انحطاط کشور به کارگران و مسئولیت آنان در اداره کشور
وضعیت ناعادلانه کارگران در نظام‌های غیراسلامی	توزیع ناعادلانه منابع و رفتار ظالمانه رژیم پهلوی	نقش اساسی کارگران در بهبود صنعت و کشاورزی
		عدم توزیع عادلانه منابع نسبت به کارگران در دوره پهلوی
		فراگیر بودن زندانی سیاسی بین کارگران و دیگر اقشار جامعه در دوره پهلوی
مبارزه با اهداف و برنامه‌های استعمار	تعمیق فرهنگ استعماری از طریق انقلاب سفید بین کارگران در دوره پهلوی	ناعادلانه بودن دستمزد کارگران ایرانی نسبت به مستشاران در دوره پهلوی
		نیروی کار داخلی در خدمت استعمار خارجی در دوره پهلوی
		تبدیل شدن ایران به بازار مصرف و از بین رفتن فرصت‌های شغلی کارگران در دوره پهلوی
وظایف عدالت‌محور حکومت اسلامی	تبيين دیدگاهها و برنامه‌های عادلانه حکومت اسلامی	آگاهی‌بخشی به کارگران برای مقابله با تبلیغات سوء دشمنان نسبت به حکومت اسلامی
		تأکید بر حق مبارزه کارگران برای استیفای حقوق خود در نظام اسلامی
		برقراری رولت عادلانه میان کارگران و کارفرمایان در نظام اسلامی
تهدات و اولویت‌های حمایتی (مسکن) و توزیعی (دستمزد)	تعهدات و اولویت‌های حمایتی (مسکن) و توزیعی (دستمزد)	تعهد حکومت اسلامی به بهبود وضعیت کارگران
		حمایت و خدمت‌رسانی به کارگر وظیفه دولت
		وظیفه حکومت اسلامی برای بهبود وضعیت حقوق و مسکن کارگران

دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در رابطه با کارگران

در این بخش مهم‌ترین بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در رابطه با کارگران آورده شده است تا مضامین اصلی بیانات ایشان در این باره استخراج گردد^۱. بیانات آیت‌الله خامنه‌ای به قرار زیر است:

۱. لازم به توضیح است که برخی از فیش‌ها اگرچه از حیث زمانی، بعد از انقلاب اسلامی اظهار شده‌اند اما مربوط به تحولات دوره انقلاب اسلامی هستند و یا نشان‌دهنده منطق کلی نسبت به جامعه کارگری هستند لذا مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

جدول شماره ۳. دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در رابطه با کارگران

شماره	فیش	مضمون پایه
۱	کارگرها در به ثمر رسیدن مبارزات ملت ایران در دوره‌ی انقلاب، یک نقش مهمی ایفاء کردند. اگر جامعه‌ی کارگری - عمدتاً در نفت و در برخی از جاهای حساس و مهم دیگر - وارد میدان نمی‌شدند، مشکلاتی بر سر راه پیروزی انقلاب باقی می‌ماند (۱۳۹۰/۰۲/۰۷).	راهگشا بودن مبارزات کارگران در پیروزی انقلاب
۲	کارگرها خودشان آن گروه مخرب [کمونیست] را از کارخانه اخراج کردند، بیرونشان کردند... ایجاد شعار سیاسی، به دست گرفتن اهرم سیاسی به وسیله کارگر علیه اسلام و علیه نظام اسلامی، در برنامه دشمنان اسلام و دشمنان جمهوری اسلامی بوده است (۱۳۸۹/۰۲/۰۸).	هوشیاری و مقاومت کارگران در برابر نفوذ کمونیست‌ها و برنامه‌های دشمنان اسلام در دوره پهلوی
۳	کارگر ایرانی یکی از بهترین کارگران دنیاست... در دوران قاجار به‌خاطر عقب‌ماندگی ذهنی و در دوران پهلوی به‌خاطر خیانت، به کار و کارگر توجهی نمی‌شد (۱۳۹۷/۰۲/۱۰).	بی‌توجهی به جایگاه و ظرفیت کارگران در دوران قاجار و پهلوی به جهت عقب‌ماندگی و خیانت
۴	در نظام اسلامی مبنای رابطه کارگر و کارفرما، التیام، همکاری و همسویی است و همه طراحان و سیاست پردازان باید در این جهت حرکت کنند. ما نه همچون دیدگاه سوسیالیستی کارفرما را مطرود، و نه همچون دیدگاه سرمایه‌داری کارفرما را صاحب‌اختیار می‌دانیم بلکه معتقدیم با رابطه تعریف‌شده انسانی و اسلامی، و همکاری این دو عنصر شریف، پیشرفت کشور محقق خواهد شد (۱۳۸۹/۰۲/۰۸).	رابطه انسانی و اسلامی میان کارگران و کارفرمایان در نظام اسلامی و اصالت بخشیدن به همکاری بین این دو عنصر
۵	کار و کارگر بایستی در جامعه به‌عنوان ارزش شناخته شود؛ کارگر وقتی می‌گوید «من کارگرم»، احساس افتخار کند و فرزند کارگر با افتخار بگوید پدرم کارگر است (۱۳۹۶/۰۲/۱۰).	ارزش کارگر و افتخار کردن به آن در جامعه
۶	پیامبر اسلام کف دست کارگری را که پینه‌بسته بود، بوسید؛ این یعنی ارزش کار (۱۲۹۷/۰۲/۱۰).	بوسه پیامبر (ص) بر دستان کارگر
۷	مصرف کالای داخلی یک وظیفه ملی است... پولی که در داخل به دست می‌آوریم نباید به جیب کارگر خارجی برود (۱۳۹۰/۰۲/۰۷).	لزوم حمایت از کارگران ایرانی با مصرف کالای داخلی
۸	برخی می‌خواهند وانمود کنند که وضعیت اقتصادی قبل از انقلاب بهتر بوده است، اما در حقیقت دوره پهلوی بدترین دوران برای طبقات فقیر و کارگر بود (۱۳۷۹/۰۱/۰۶).	تلاش دشمنان در تحریف جایگاه و وضعیت حقیقی کارگران در دوره پهلوی برای بهتر جلوه دادن

شماره	فیش	مضمون پایه
۹	امام خمینی (ره) می‌خواست روحیه «ما می‌توانیم» را در مردم زنده کند. ای ملت ایران! ای جوان ایرانی! ای کارگر ایرانی! بدون بیگانگان می‌توانیم. (۱۳۷۳/۰۲/۱۳)	تقویت روحیه استقلال و خودباوری در بین کارگران توسط امام خمینی (ره)
۱۰	کارگر و شعارهای سیاسی‌ای که در دنیا برای قشر کارگر فراهم می‌شود، همیشه یکی از اهرم‌های فشار بر ضد حکومت‌هاست... از روز اول دشمنانی سعی کردند از این اهرم فشار علیه جمهوری اسلامی استفاده کنند (۱۳۸۹/۰۲/۸).	توطئه‌های دشمنان برای سوءاستفاده از کارگران به‌عنوان اهرم فشار بر حکومت اسلامی
۱۱	قشر کارگر از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون امتحان بسیار خوبی داده که دوران دفاع مقدس فقط یک نمونه آن است (۱۳۸۹/۰۲/۸).	موفق بودن جامعه کارگری ایران در حوادث و امتحانات مهم همچون پیروزی انقلاب
۱۲	برخلاف دیدگاه مادی که کارگر را فقط یک ابزار می‌داند، اسلام، کارگر را یک مجاهد فی سبیل الله می‌داند و برای کار و تلاش او هم ارزش و پاداش الهی قائل است (۱۳۸۹/۰۲/۸).	نفی ابزار انگاری کارگران در اسلام و مجاهد فی سبیل الله دانستن آن‌ها
۱۳	مسئولان توجه داده بشوند به مسائل مربوط به کارگران، رفع مشکلات محیط‌های کارگری و جامعه کارگری، مشکلاتی وجود دارد؛ مسئله تعویق‌ها، اخراج‌ها، مسئله معیشت و امثال این‌ها؛ چیزهایی است که در سطح کشور و در میان جامعه کارگری وجود دارد و مشکلات کارگران است. مسئولین همتشان را بیش‌ازپیش به این مسائل متوجه کنند (۱۳۹۴/۰۲/۰۹).	ضرورت همت بیش‌ازپیش مسئولان برای رفع مشکلات جامعه کارگری در خصوص معیشت، تعویق‌ها و اخراج‌ها

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۴. جدول کدگذاری دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در رابطه با کارگران

مضمون پایه	مضمون سازمان دهنده	مضمون فراگیر
بوسه پیامبر بر دستان کارگر	با ارزش بودن موقعیت کارگر در نظام اجتماعی	شأن و کرامت انسانی کارگران
ارزش کارگر و افتخار کردن به آن در جامعه		
نفی ابزار انگاری کارگران در اسلام و مجاهد فی سبیل الله دانستن آنها	اصالت داشتن جایگاه کارگر و نفی ابزار انگاری	نقش و مسئولیت کارگران
راهگشا بودن مبارزات کارگران در پیروزی انقلاب	نقش‌آفرینی فعال و مؤثر کارگران در تحقق انقلاب اسلامی	
موفق بودن جامعه کارگری ایران در حوادث و امتحانات مهم همچون پیروزی انقلاب	روحیه استقلال‌طلبی و خودباوری کارگران	
تقویت روحیه استقلال و خودباوری در بین کارگران توسط امام خمینی (ره)	هشیاری کارگران در مقابل برنامه نفوذ و سوءاستفاده دشمنان و کمونیست‌ها	
توطئه‌های دشمنان برای سوءاستفاده از کارگران به‌عنوان اهرم فشار بر حکومت اسلامی	ناکارآمدی دوران قاجار و پهلوی در شکوفا ساختن ظرفیت کارگران و تطهیر این دوران توسط دشمنان	وضعیت ناعادله کارگران در نظام‌های غیر اسلامی
هوشیاری و مقاومت کارگران در برابر نفوذ کمونیست‌ها و برنامه‌های دشمنان اسلام در دوره پهلوی		
بی‌توجهی به جایگاه و ظرفیت کارگران در دوران قاجار و پهلوی به جهت عقب‌ماندگی و خیانت تلاش دشمنان در تحریف جایگاه و وضعیت حقیقی کارگران در دوره پهلوی برای بهتر جلوه دادن	روئق بخشی به تولید داخلی از طریق مصرف کالای ایرانی	وظایف عدالت‌محور حکومت اسلامی نسبت به کارگران
لزوم حمایت از کارگران ایرانی با مصرف کالای داخلی	برقراری رابطه عادلانه بین کارگران و کارفرمایان و اهتمام در حل مشکلات معیشتی	
ضرورت همت بیش‌ازپیش مسئولان برای رفع مشکلات جامعه کارگری در خصوص معیشت، تعویق‌ها و اخراج‌ها		
رابطه انسانی و اسلامی میان کارگران و کارفرمایان در نظام اسلامی و اصالت بخشیدن به همکاری بین این دو عنصر		

دیدگاه استاد مطهری در رابطه با کارگران

در این بخش مهم‌ترین اظهارات استاد مطهری در رابطه با کارگران آورده شده است تا مضامین

اصلی بیانات ایشان در این خصوص استخراج گردد. بیانات استاد مطهری به‌قرار زیر است:

جدول شماره ۵. دیدگاه استاد مطهری در رابطه با کارگران

شماره	فیش	مضمون پایه
۱	مارکسیسم می‌گوید کارگران باید بی‌دین باشند، اما در واقع این‌گونه نیست (ج ۶: ۷۲).	بی‌دین و غیرمذهبی ساختن کارگران توسط مارکسیسم
۲	علتش این است که این نهضت ماهیت صددرصد اسلامی پیدا کرده و در تمام اقشار جامعه ما نفوذ کرده است، آن‌هم چه نفوذی! وقتی که مثلاً یک دعوت به تعطیلی، دعوت به اعتصابی از ناحیه رهبران و بالخصوص رهبر بزرگ صادر می‌شود، در تمام اقشار این مملکت طنین	ماهیت اسلامی نهضت و نفوذ رهبران انقلاب بین کارگران

شماره	فیش	مضمون پایه
	می‌افکنند، در شهر همان مقدار طنین دارد که در روستا، در میان باسواد همان مقدار طنین دارد که در میان بی‌سواد، در میان کارگر همان مقدار طنین دارد که در میان کارمند و در میان کشاورز و در میان معلم و در میان طلبه و دانشجو، چون سروکارش با یک نوع آگاهی دیگری است که نامش خدا آگاهی است (ج ۳: ۲۶۳).	
۳	مارکس پیش‌بینی کرده بود که سرمایه‌داری به سوسیالیسم تبدیل می‌شود، اما این پیش‌بینی‌ها غلط از آب درآمد (ج ۱۳: ۵۵۳).	عدم تحقق پیش‌بینی مارکس در تحول سرمایه‌داری به سوسیالیسم
۴	نوسان قیمت‌ها ارزش کار را تغییر می‌دهد و معمولاً سود آن به کارگران نمی‌رسد، بلکه واسطه‌ها از آن سود می‌برند (ج ۲۰: ۴۴۷).	بهره‌برداری واسطه‌ها از سود کار به‌جای خود کارگران در دوره پهلوی
۵	سرمایه‌دار نیروی کار کارگر را می‌خرد، نه برای نیاز شخصی، بلکه برای کسب سود (ج ۲۰: ۴۸۰).	تشدید استثمار کارگران در نظام سرمایه‌داری جدید
۶	چرا یک مدیرکل بی‌مصرف سه هزار تومان می‌گیرد، اما یک کارگر فقط سیصد تومان؟ (ج ۲۰: ۴۹۹).	توزیع ناعادلانه و تبعیض غیرمنطقی در دستمزدها در دوره پهلوی
۷	مارکس در مورد ویژگی دوم گفته است: کارگر به دو معنی آزاد است: آزاد برای فروش نیروی کار خود، و آزاد از هرگونه مالکیت (ج ۲: ۴۱۳).	عدم مالکیت کارگر در نظام سوسیالیستی از نگاه مارکس
۸	کارگر یک رکن اساسی اجتماع است، همه به کار او محتاج‌اند. کارگر فقط حامی و محافظ حقوق ندارد و الا باید عالی‌ترین حقوق به او تعلق داشته باشد (ج ۲۰: ۴۹۹).	کارگران به‌عنوان یکی از رکن‌های اساسی اجتماع و احتیاج جامعه به کار او
۹	وقتی قدرت اقتصادی در اختیار افراد معدودی بود آن‌چنان بر طبقه کارگر زندگی تنگ می‌شود که همیشه اضطراراً کار خود را به قیمتی نازل می‌فروشد، یعنی همیشه مورد استثمار طبقه کارفرما قرار می‌گیرد. منحصر شدن دارایی‌ها به اشخاص معدودی در به کار واداشتن کارگران آزاد همان تأثیر را داشته است که شلاق در غلام. رنجبر که چیزی ندارد مجبور است فوراً مشغول کار شود و الا از گرسنگی خواهد مرد (ج ۲۰: ۵۵۸).	استثمار هر چه بیشتر کارگران توسط سرمایه‌داران در پی انحصار قدرت اقتصادی دست افراد معدود
۱۰	عامل اساسی تاریخ در هر عصری اقتصاد است. طرز تولید و پخش و تقسیم و مصرف ثروت و روابط کارگر و کارفرما به طول زمان، جنبه‌های دیگر زندگی را از قبیل دین و اخلاق و فلسفه و علم و ادبیات و هنر تعیین می‌کند. مجموع روابط تولیدی، سازنده بنای اقتصادی اجتماع است و بنای اقتصادی اجتماع پایه واقعی رونب‌های قانونی و سیاسی است که شکل‌های مختلف شعور اجتماعی در صورت نهایی خود به آن می‌رسد (ج ۱۰: ۵۴۷).	اقتصاد عامل تعیین‌کننده روابط کارگر و کارفرما در نگاه مارکسیسم و بی‌تأثیر بودن دین و اخلاق
۱۱	می‌گویند که خصوصیت این طبقه این است که نیروی کار خودش را می‌فروشد، معنایش این است که در گذشته ماهیت آن عملی که انجام می‌گرفته فروش نیروی کار نبوده است ولی در	فروش اجباری نیروی کار توسط کارگر در نظام سرمایه‌داری

شماره	فیش	مضمون پایه
	سرمایه‌داری ماهیت کار پرولتری فروش نیروی کار است. اصلاً پرولتر یعنی آن‌که از روی اجبار نیروی کار خودش را می‌فروشد (ج ۱۵: ۶۸۱).	
۱۲	از یک طرف مقدار سرمایه بالا می‌رود، از طرف دیگر استثمار کارگر و نارضایتی کارگر بالا می‌رود؛ یک درجه بالا می‌رود، دو درجه، سه درجه، ... آن از آن طرف قوس صعودی طی می‌کند، این از این طرف قوس صعودی طی می‌کند. ولی این نمی‌تواند تا بی‌نهایت پیش برود. به یک مرحله که می‌رسد، می‌شود مرحله انفجار. مرحله انفجار مرحله انقلاب است (ج ۱۵: ۳۳۴).	نسبت مستقیم رشد سرمایه‌داری و افزایش نارضایتی کارگران برای انقلاب از نگاه مارکسیسم
۱۳	اگر طبقه کارگر از یک رفاه نسبی برخوردار باشد و رنج نبرد، شعارهایی مثل «رنجبران متحد شوید» اثری ندارد، کما اینکه در دنیای سرمایه‌داری امروز که کوشش کرده‌اند رفاه نسبی برای طبقه کارگر به وجود بیاورند نطفه این انقلاب‌ها را به کلی خفه کرده و از بین برده‌اند و همچنین اگر رنج عظیم باشد ولی شعور اجتماعی نباشد، [آن شعارها بی‌اثر خواهد بود]. وقتی شعور اجتماعی نباشد اصلاً حس می‌کند که گویی این رنج را باید بکشد. ولی شعور اجتماعی که بالا رفت، حس می‌کند که نه حقی دارد و حقیض ضایع شده است و حقیض را باید به دست بیاورد (ج ۱۵: ۲۶۴).	رنج و نارضایتی اقتصادی همراه با شعور عامل انقلاب
۱۴	اجتماع آن روز ایران یک اجتماع طبقاتی عجیبی بود با همه عوارض و آثاری که در این گونه اجتماعات هست، تا آنجا که حتی آتشکده‌های طبقات مختلف با هم فرق داشت. فرض کنید که میان ما مساجد اغنیا از مساجد فقرا جدا باشد؛ چه روحی در مردم بیدار می‌شود؟! طبقات بسته بود، هیچ‌کس حق نداشت از طبقه‌ای وارد طبقه دیگر بشود، کیش و قانون آن روز هرگز اجازه نمی‌داد که یک بچه کفش دوز و یا کارگر بتواند باسواد بشود؛ تعلیم و تعلم تنها در انحصار اعیان زادگان و موبدزادگان بود که با ورود اسلام از بین رفت (ج ۱۴: ۹۵).	عدم فاصله و تضاد طبقاتی بین کارگران با دیگر طبقات اجتماعی در اسلام

جدول شماره ۶. جدول کدگذاری دیدگاه استاد مطهری در رابطه با کارگران

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه	
شأن و کرامت انسانی کارگران	ماهیت و جایگاه اساسی کارگران در اجتماع	کارگران به‌عنوان یکی از رکن‌های اساسی اجتماع و احتیاج جامعه به کار او	
نقش و مسئولیت کارگران	مبارزه آگاهانه کارگران	رنج و ناراضی اقتصادی همراه با شعور عامل انقلاب	
	اسلامی بودن مبارزات جامعه کارگری	بی‌دین و غیرمذهبی ساختن کارگران توسط مارکسیسم	
		ماهیت اسلامی نهضت و نفوذ رهبران انقلاب بین کارگران	
وضعیت ناعادلانه کارگران در نظام‌های غیر اسلامی	تبعیض و بی‌عدالتی در برخورداری کارگران از منابع در دوره پهلوی	بهره‌برداری واسطه‌ها از سود کار به‌جای خود کارگران در دوره پهلوی	
	مواجهه خطی (جبر تاریخی) و تک‌بعدی (زیربنایی اقتصاد) با جامعه کارگری در مارکسیسم	عدم مالکیت کارگر در نظام سوسیالیستی از نگاه مارکس	توزیع ناعادلانه و تبعیض غیرمنطقی در دستمزدها در دوره پهلوی
		عدم تحقق پیش‌بینی مارکس در تحول سرمایه‌داری به سوسیالیسم	اقتصاد عامل تعیین‌کننده روابط کارگر و کارفرما در نگاه مارکسیسم و بی‌تأثیر بودن دین و اخلاق
	انحصارگرایی و تشدید استثمار کارگران در نظام سرمایه‌داری	کاهش فاصله طبقاتی و انحصار زدایی	نسبت مستقیم رشد سرمایه‌داری و افزایش ناراضی کارگران برای انقلاب از نگاه مارکسیسم
			استثمار هر چه بیشتر کارگران توسط سرمایه‌داران در پی انحصار قدرت اقتصادی دست افراد معدود
			فروش اجباری نیروی کار توسط کارگر در نظام سرمایه‌داری
		تشدید استثمار کارگران در نظام سرمایه‌داری جدید	
	وظایف عدالت محور حکومت اسلامی نسبت به کارگران		عدم فاصله و تضاد طبقاتی بین کارگران با دیگر طبقات اجتماعی در اسلام

دیدگاه آیت‌الله بهشتی در رابطه با کارگران

در این بخش مهم‌ترین اظهارات آیت‌الله بهشتی در رابطه با کارگران آورده شده است تا مضامین اصلی بیانات ایشان در این باره استخراج گردد. بیانات آیت‌الله بهشتی به‌قرار زیر است:

جدول شماره ۷. دیدگاه آیت‌الله بهشتی در رابطه با کارگران

شماره	فیش	مضمون پایه
۱	کارگران ما در جمهوری اسلامی باید با ابزار کار و سرمایه‌ای کار کنند که متعلق به خود آن‌ها باشد (۱۳۹۷: ۲۴۳).	مالکیت کارگران بر ابزار کار و سرمایه کار در نظام اسلامی
۲	ما در اجرای همه برنامه‌های اجتماعی و اقتصادی که به وضع گذشته و وضع موجود جامعه ما از نظر روابط اقتصادی پایان بدهد، کمترین تردیدی نداشته‌ایم و نداریم و نخواهیم داشت.	تأکید بر نابودی روابط اقتصادی استثماراری بین طبقات اجتماعی و

شماره	فیش	مضمون پایه
	ما به یاری خدا زمینه استثمارشدن و استثمارکردن را از بین خواهیم برد (۱۳۷۵: ۹۱).	اعضای جامعه
۳	[مارکسیست‌ها] گفتند: بیایید این انسان‌های رنجبر محروم را ندا در بدهیم و بگوییم: «ای رنجبران جهان باهم متحد شوید.» متحد بشویم که چه بشود؟ متحد شویم که علیه آن اقلیت استثمارگر مبارزه‌ای آشتی‌ناپذیر را آغاز کنیم، برای آنکه جامعه بشری را به سوی جامعه‌ای بی‌طبقه و یکسان و نظام اقتصادی را به سوی نظامی که هر کس آن‌قدر که بتواند کار بکند و هر قدر احتیاج دارد، مصرف نماید، پیش ببریم. در راه رسیدن به این منظور، باید به نظام انقلابی دیکتاتوری پرولتاریا هم تن داد، چون موقت است! (۱۳۶۴: ۴۹۹).	تن دادن به دیکتاتوری پرولتاریا و نقض آزادی در نظام مارکسیستی
۴	رهبری انقلاب و همه گروه‌ها معتقد هستند که کارگران باید در همه مسائل اصلی مربوط به تولید، توزیع، قیمت‌گذاری، رسیدگی به بازده و درآمد سهم باشند (۱۳۵۸: ۳).	سهم بودن کارگران در تولید، توزیع، قیمت‌گذاری، رسیدگی به بازده و درآمد
۵	دولت نباید به کارفرمای بزرگ تبدیل شود. ما می‌خواهیم به سمتی برویم که از استثمار فرد و استثمار دولت جلوگیری شود (۱۳۶۴: ۱۴۶۹).	جلوگیری از تصدی‌گری و استثمار توسط دولت
۶	ما باید به عوامل مهم زیر توجه کنیم: الف. آزادی کارکننده باید تا آنجا که ممکن است تأمین شود تا اجباری و تحمیلی نباشد؛ ب. انگیزه انسان‌ها در تولید بیشتر روزافزون گردد؛ ج. امکانات کار اقتصادی به افراد داده شود (۱۳۶۴: ۵۰۰).	فراهم آوردن امکانات و انگیزه‌های کار برای کارگران
۷	یکی از آثار شوم نظام سرمایه‌داری این بود که برای کارگر و کارمند، ساعات فراغت کافی باقی نمی‌گذاشت و آنان خسته و بی‌نیرو به خانه بازمی‌گشتند (۱۳۹۲: ۵۲).	عدم فراغت کارگران در نظام سرمایه‌داری
۸	کارگران شما حق دارید به خواسته‌های مشروع و انسانی خود را که نه فقط رفاه می‌آورد؛ بلکه رشد سیاسی را به همراه دارد با صراحت کامل با رهبری انقلاب در میان بگذارید و مطمئن باشید که این رهبری با شما صادقانه و سازنده برخورد خواهد کرد (۱۳۵۸: ۳).	آزادی کارگران در بیان خواسته‌های رفاهی و سیاسی خود به مسئولان
۹	در اخلاق ماشینی مادی، محبت به دیگران و دوست داشتن آن‌ها اصالتی ندارد، ابزاری است برای سامان دادن به زندگی شخصی و تنظیم مناسبات خود با دیگران، بر اساس جلب هرچه بیشتر منافع شخصی... این نوع اخلاق به حق نوعی استثمار است، نظیر خدماتی است که در جامعه‌های صنعتی به کارگر می‌شود، اما نه برای احترام واقعی به حقوق او، به انسانیت او و خانواده او، بلکه برای کار کشیدن هرچه بیشتر و سودده‌تر از او (۱۳۸۶: 302-303).	محبت و احترام ابزاری برای استثمار در اخلاق ماشینی سرمایه‌داری
۱۰	معتقدیم که انسان را باید از قید استثمار آزاد کرد؛ یعنی هر دارنده نیروی کار، هر کشاورز، هر کارگر، هر پیشه‌ور ما، هر داروساز باید این سرمایه و ابزار لازم را برای کارش داشته باشد و جامعه اسلامی موظف است چنین سرمایه و امکانی را در اختیارش بگذارد (۱۳۹۲، ج ۲: ۲).	وظیفه نظام اسلامی در تأمین سرمایه و ابزار کار برای آزادی کارگران از استثمار

شماره	فیش	مضمون پایه
	۱۰۳.	
۱۱	چیزی که منفی است آن است که آدم ثروتمند، آدم فقیر را با چشم به خدمت گرفتن و بهره‌برداری از او نگاه می‌کند و هیچ ارزش دیگری برای او ندارد. یک کارگر با یک ماشین، با یک حیوان برایش هم ارزش است، این خطرناک است. این چیزی است که اسلام شدیداً با آن مبارزه کرده است (۱۴۰۰، ج ۲: ۱۲۵).	نفی نگاه ابزارگرایانه به کارگران در اسلام
۱۲	دولت اسلامی جمهوری ما در برابر هر انسانی که می‌خواهد کار مولد انجام بدهد، چه کار کشاورزی باشد، چه کار صنعتی باشد، چه کار خدماتی، وظیفه دارد برای هرکس که می‌خواهد کار کند، سرمایه و ابزار کار را فراهم کند که در اختیار خود او باشد (۱۳۸۳: ۲۴۳).	در اختیار قراردادن ابزار کار و سرمایه به کارگران در دولت اسلامی

جدول شماره ۸. جدول کدگذاری دیدگاه آیت‌الله بهشتی در رابطه با کارگران

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
شان و کرامت انسانی کارگران	جایگاه غیرابزاری و حقیقی کارگر	نفی نگاه ابزارگرایانه به کارگران در اسلام
نقش و مسئولیت کارگران	آزادی و نقش‌آفرینی کارگران در بیان مطالبات و تصمیمات	سهیم بودن کارگران در تولید، توزیع، قیمت‌گذاری، رسیدگی به بازده و درآمد آزادی کارگران در بیان خواسته‌های رفاهی و سیاسی خود به مسئولان
وضعیت ناعادلانه کارگران در نظام‌های غیر اسلامی	نقض آزادی‌های کارگران در نظام مارکسیستی	تن دادن به دیکتاتوری پرولتاریا و نقض آزادی در نظام مارکسیستی
وظایف عدالت محور حکومت اسلامی نسبت به کارگران	استثمار و برخورد ابزاری با کارگران در نظام سرمایه‌داری	عدم فراغت کارگران در نظام سرمایه‌داری
	تخصیص امکانات و تسهیلات شغلی به کارگران	محبت و احترام ابزاری برای استثمار در اخلاق ماشینی سرمایه‌داری
	ممانعت از شکل‌گیری روابط استثماری بین دولت، کارگران و طبقات اجتماعی	مالکیت کارگران بر ابزار کار و سرمایه کار در نظام اسلامی
		در اختیار قراردادن ابزار کار و سرمایه به کارگران در دولت اسلامی
		فراهم آوردن امکانات و انگیزه‌های کار برای کارگران
		جلوگیری از تصدی‌گری و استثمار توسط دولت
		وظیفه نظام اسلامی در تأمین سرمایه و ابزار کار برای آزادی کارگران از استثمار
		تأکید بر نابودی روابط اقتصادی استثماری بین طبقات اجتماعی و اعضای جامعه

مضامین استخراج شده از بیانات رهبران انقلاب اسلامی

بر اساس بررسی دیدگاه‌های چهارتن از رهبران فکری انقلاب اسلامی - امام خمینی (ره)، آیت‌الله خامنه‌ای، استاد مطهری و آیت‌الله بهشتی - مضامین سازمان دهنده موجود در سخنان این

شخصیت‌ها استخراج و دسته‌بندی شدند. پس از تجمیع این مضامین و انجام تغییراتی شامل حذف، ترکیب و اصلاح برخی از آن‌ها، در نهایت چهار محور اصلی مشترک (مضمون فراگیر) در بیانات آنان که شامل «شأن و کرامت انسانی کارگران، نقش و مسئولیت کارگران، وضعیت ناعادلانه کارگران در نظام‌های غیر اسلامی، وظایف عدالت محور حکومت اسلامی نسبت به کارگران» است، حاصل شد. این چهار محور در جدول ذیل به همراه مضامین سازمان دهنده ارائه شده و در ادامه هر محور جداگانه بررسی خواهد شد:

جدول شماره ۹. جدول کلی تحلیل مضمون دیدگاه‌های رهبران انقلاب اسلامی

مضمون فراگیر	امام خمینی (ره)	آیت‌الله خامنه‌ای	استاد مطهری	آیت‌الله بهشتی
شأن و کرامت انسانی کارگران	- جایگاه اساسی و ارزشمند کارگران در نسبت با اقشار جامعه	- با ارزش بودن موقعیت کارگر در نظام اجتماعی - اصالت داشتن جایگاه کارگر و نفی ابزار انگاری	- ماهیت و جایگاه اساسی کارگران در اجتماع	- جایگاه غیرابزاری و حقیقی کارگر
نقش و مسئولیت کارگران	- اتحاد برای تحقق و تقویت انقلاب اسلامی - مسئولیت در رشد و ممانعت از انحطاط کشور	- نقش‌آفرینی فعال و مؤثر کارگران در تحقق انقلاب اسلامی - روحیه استقلال‌طلبی و خودباوری کارگران - هشیاری کارگران در مقابل برنامه نفوذ و سوءاستفاده دشمنان و کمونیست‌ها	- مبارزه آگاهانه کارگران - اسلامی بودن مبارزات جامعه کارگری	- آزادی و نقش‌آفرینی کارگران در بیان مطالبات و تصمیمات
وضعیت ناعادلانه کارگران در نظام‌های غیر اسلامی	- توزیع ناعادلانه منابع و رفتار ظالمانه رژیم پهلوی - مبارزه با اهداف و برنامه‌های استعمار	- ناکارآمدی دوران قاجار و پهلوی در شکوفا ساختن ظرفیت کارگران و تطهیر این دوران توسط دشمنان	- تبعیض و بی‌عدالتی در برخورداری کارگران از منابع در دوره پهلوی - مواجهه خطی (جبر تاریخی) و تک‌بعدی (زیربنایی اقتصاد) با جامعه کارگری در مارکسیسم - انحصارگرایی و تشدید استثمار کارگران در نظام سرمایه‌داری	- نقض آزادی‌های کارگران در نظام مارکسیستی - استثمار و برخورد ابزاری با کارگران در نظام سرمایه‌داری

مضمون فراگیر	امام خمینی (ره)	آیت‌الله خامنه‌ای	استاد مطهری	آیت‌الله بهشتی
وظایف عدالت محور حکومت اسلامی نسبت به کارگران	- تبیین دیدگاه‌ها و برنامه‌های عادلانه حکومت اسلامی - تعهدات و اولویت‌های حمایتی (مسکن) و توزیعی (دستمزد)	- رونق بخشی به تولید داخلی از طریق مصرف کالای ایرانی - برقراری رابطه عادلانه بین کارگران و کارفرمایان و اهتمام در حل مشکلات معیشتی	- کاهش فاصله طبقاتی و انحصار زدایی	- تخصیص امکانات و تسهیلات شغلی به کارگران - ممانعت از شکل‌گیری روابط استثماري بین دولت، کارگران و طبقات اجتماعی

«شان و کرامت انسانی کارگران» در دیدگاه رهبران انقلاب

در اندیشه رهبران انقلاب اسلامی، کارگران جایگاهی ویژه و کرامت برجسته‌ای دارند که متأثر از آموزه‌های دین اسلام است. رهبران انقلاب در بیانات خود همواره بر این نکته تأکید کرده‌اند که در اسلام برای کارگران و محرومان ارزش خاصی در نظر گرفته شده و جایگاه آنان در رابطه و نسبت با دیگر اقشار اجتماعی، اولویت دار و محترم شمرده شده است. از دیدگاه آنان، وضعیت کارگران نمادی از سلامت اجتماعی و اخلاقی جوامع هست و براین اساس هرچه وضعیت این قشر بهبود یابد، برآیند کلی جامعه نیز مطلوب‌تر خواهد بود. این نظام فکری برای کارگران جایگاهی معنوی نیز قائل است که از طرفی نشان‌دهنده ارزش ذاتی کار و فعالیت در جامعه بوده و از طرف دیگر گرایش‌ها و تمایلات مذهبی جامعه کارگری ایران را مورد تأکید قرار می‌دهد. رهبران انقلاب اسلامی بر این باور بودند که با تلاش برای تحقق جایگاه واقعی کارگران، می‌توان پایه‌های توسعه و پیشرفت را در جامعه اسلامی تقویت کرد (امام خمینی، ج ۷، ۱۳۸۹: ۱۴۴). رهبران انقلاب اهمیت والا و جایگاه اصیل این قشر را در مقایسه با سایر مکاتب خصوصاً در نفی «بزارانگاری و حیوان اقتصادی بودن کارگران» برجسته کرده‌اند (بهشتی، ۱۳۷۸: ۱۳۰)، چرا که در اسلام کارگران از چنان جایگاهی برخوردارند که حتی پیامبر اسلام (ص) بر دستان آنان بوسه می‌زند و تکریمشان می‌کند.

«نقش و مسئولیت کارگران» در دیدگاه رهبران انقلاب

یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های مبارزات مردمی علیه رژیم پهلوی، روح اسلامی نهضت بود که با رهبری امام خمینی (ره) تجلی یافت و به هویت اصلی انقلاب اسلامی تبدیل شد. این روح

اسلامی توانست به‌عنوان یک عامل پیش برنده و وحدت‌بخش، تمام اقشار جامعه از جمله بازاریان، دانشگاهیان، کشاورزان و کارگران را در مسیر مبارزه با رژیم پهلوی به هم پیوند دهد. رهبران انقلاب اسلامی، به‌ویژه امام خمینی (ره) و دیگر اندیشمندان، همواره بر «اسلامی بودن مبارزات جامعه کارگری» و «نقش آفرینی فعال و موثر آنان در تحقق انقلاب اسلامی» تأکید داشتند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۱۸۰). استاد مطهری در آثار خود، به‌صراحت تأکید می‌کند که ویژگی اسلامی بودن انقلاب، مهم‌ترین عامل همبستگی میان مردم است؛ چراکه آموزه‌های اسلامی تمامی اقشار را تحت یک هویت مشترک گرد هم آورد و این وحدت‌گرایی توانست دشمنان انقلاب را ناکام بگذارد (شهید مطهری، ج ۲۴، ۵۰)، به همین دلیل مسئولیت مبارزه آگاهانه کارگران و هشیاری در مقابل برنامه نفوذ و سوء استفاده دشمنان از این جریان، یکی از محورهای تبیینی و تشکیلاتی رهبران انقلاب بوده است.

در این نظام فکری، کارگران علاوه بر مسئولیت‌های مبارزاتی و مطالبه‌گرانه، در مناسبات اجتماعی و اقتصادی کشور به‌عنوان یک جزء بنیادین شناخته می‌شود. به‌طوری‌که اگر اقتصاد به‌مثابه بدن انسان تصور شود کارگران نقش ستون فقرات را ایفا می‌کنند و بایستی در امور حیاتی اقتصادی مانند تولید، قیمت‌گذاری، توزیع و ارزیابی بازدهی مشارکت فعال و مؤثر داشته باشند. رهبران انقلاب اسلامی بر این باور بودند که مشارکت و مسئولیت مستقیم کارگران در این عرصه‌ها همراه با روحیه استقلال‌طلبی و خودباوری آنان، زمینه تقویت استقلال اقتصادی و ممانعت از انحطاط کشور را فراهم خواهد کرد. در کل جامعه کارگری به‌عنوان یک بخشی از نیروی محرک جامعه، نقش و مسئولیتی حیاتی در تحولات و رشد اجتماع را بر دوش می‌کشد.

«وضعیت ناعادلانه کارگران در نظام‌های غیر اسلامی»

رهبران انقلاب اسلامی در مواجهه با رژیم پهلوی نسبت به توزیع ناعادلانه منابع، رفتار ظالمانه و تبعیض‌آمیز رژیم در خصوص کارگران و ناکارآمدی دولت‌های پهلوی در شکوفا ساختن ظرفیت آنان همواره انتقاد می‌کردند. زیرا شرایط اختناق سیاسی و سرکوب گسترده، حقوق اولیه کارگران را به‌شدت محدود کرده بود و آنان حتی از حق اعتراض برای دستیابی به حقوق خود محروم بودند یا دست‌کم با فشارهای سیاسی و امنیتی متعددی مواجه می‌شدند. افزون بر این، حقوق اولیه آنان

به واسطه رفتارهای استثماری و خودمختاری‌های ناشایست کارفرمایان در عرصه‌های مختلف، به‌طور مداوم پایداری می‌شد. رهبران انقلاب اسلامی با الهام از آموزه‌های اسلامی، خواستار احیای جایگاه اجتماعی کارگران و تأمین آزادی‌های فردی و اجتماعی برای آنان شدند. امام خمینی (ره) بارها بر اهمیت شأن انسانی در پرتو آزادی تأکید داشتند و آیت‌الله بهشتی آزادی را به‌عنوان جوهره اصلی انسان تعریف می‌کرد. ایشان معتقد بودند که انسان باید از بدو تولد مختار و انتخاب‌گر باشد و این حق انتخاب تا لحظه مرگ نباید از او سلب شود؛ چرا که «از لحظه‌ای که انسان قدرت انتخاب‌گری خود را از دست بدهد، دیگر انسان نیست» (بهشتی، ۱۳۹۳: ۴۶۲).

از طرفی دیگر نسبت به فضای فکری دو جریان غالب سرمایه‌داری و کمونیستی در زمینه کار و کارگران روشن‌گری می‌کردند. اصل انتقادات رهبران انقلاب اسلامی در خصوص این دو نظام معطوف به‌مواجهه خطی (جبر تاریخی) و تک‌بعدی (زیربنایی اقتصاد) با جامعه کارگری و نقض آزادی آنان در «نظام مارکسیستی» و تشدید استثمار و برخورد ابرازی با کارگران در «نظام سرمایه‌داری» بود تا کارگران وسیله‌ای برای سلطه بر کشور و بهره‌کشی از ملت‌ها تبدیل نگردند. رهبران انقلاب اسلامی مشکلات اقتصادی و وضعیت ناعادلانه کارگران در دوره پهلوی را عمدتاً به‌جهت وابستگی به بیگانگان در حوزه‌هایی همچون صنعت نفت، کشاورزی و گسترش صنایع مونتاژی و واردات کالا تحلیل می‌کردند. این وابستگی نه تنها مانعی بزرگ در مسیر توسعه پایدار محسوب می‌شد، بلکه ایران را به بازار مصرفی قدرت‌های استعماری بدل کرده بود. امام خمینی (ره) بر این باور بودند که بازسازی اقتصاد وابسته، نیازمند تقویت روحیه استقلال‌طلبی در میان کارگران و تکیه بر توان داخلی است که مردم را از قید وابستگی به شرق و غرب آزاد می‌سازد (امام خمینی، ج ۵، ۱۳۸۹: ۴۸).

«وظایف عدالت محور حکومت اسلامی نسبت به کارگران»

عدالت اجتماعی و اقتصادی یکی از اصول بنیادین انقلاب اسلامی ایران است که در نگاه رهبران آن جایگاه ویژه و منحصر به فردی دارد. رهبران انقلاب اسلامی، همواره بر رعایت حقوق مستضعفان و کارگران تأکید داشته‌اند. بر اساس این دیدگاه، عدالت زمانی محقق می‌شود که تمامی اقشار جامعه، به‌ویژه افراد محروم و کارگران، از امکانات برابر برخوردار شوند، فاصله‌های طبقاتی از میان برداشته شود یا به حداقل برسد، و منابع عمومی به شکلی عادلانه میان افراد جامعه توزیع گردد (امام

خمینی، ج ۱، ۱۳۸۹: ۲۹۸؛ مطهری، ج ۲۰، ۴۹۹). یکی از وظایف کلیدی حکومت اسلامی، تلاش برای رفع محرومیت‌های اقتصادی و بهبود شرایط زندگی اقشار آسیب‌پذیر، به‌ویژه کارگران است. در این راستا، ایجاد یک رابطه عادلانه میان کارگران و کارفرمایان و دولت، تأمین ابزار کار و تخصیص سرمایه و تسهیلات برای مشاغل کارگران، حمایت از تولید داخلی، تعهدات حمایتی در خصوص مسکن به کارگران، از وظایف اساسی حکومت اسلامی به شمار می‌رود (حسینی خامنه‌ای: ۱۳۹۴/۰۲/۰۹؛ بهشتی، ۱۳۹۷: ۲۴۳؛ مطهری، ج ۷: ۳۳۵).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

جامعه کارگری در دوره پهلوی، در شرایط بحران اقتصادی و تحولات پرشتاب سیاسی اجتماعی به سر می‌برد (نادری و هوشنگی، ۱۳۹۹: ۱۱۶) و همواره با اعتراضات و اعتصابات، به دنبال دستیابی به حقوق از دست‌رفته خود بود؛ هرچند که خواسته‌های صنفی و حقوق اولیه آنان اغلب محقق نمی‌شد. در عین حال، باورهای مذهبی و ارتباط عمیق آنان با روحانیت، زمینه‌ای برای نزدیکی و همکاری این دو قشر کارگران و روحانیون را فراهم کرد و ارتباطی دوسویه و مؤثر بین این دو جریان شکل داد. هدف این پژوهش، بررسی رویکردها و ظرفیت‌های فکری رهبران انقلاب اسلامی نسبت به جامعه کارگری و شناخت علل پیوند و جذب گسترده کارگران در حرکت‌های اسلامی منتهی به پیروزی انقلاب در سال ۱۳۵۷ بوده است. با بررسی و واکاوی بیانات رهبران انقلاب -امام خمینی (ره)، آیت‌الله خامنه‌ای، استاد مطهری و آیت‌الله بهشتی- از طریق روش تحلیل مضمون، مشخص شد تأکید بر مضامینی نظیر کرامت انسانی کارگران، نقش و مسئولیت کارگران، حفظ آزادی‌های فردی و اجتماعی، رعایت وحدت ملی، وضعیت نا عادلانه کارگران در نظام‌های غیر اسلامی، وظایف عدالت‌محور حکومت اسلامی نسبت به کارگران از جمله محورها و موارد کلیدی بوده‌اند که نقش مهمی در جلب توجه و انگیزه دادن به کارگران برای مشارکت و همراهی گسترده در جریان انقلاب داشته‌اند. رهبران انقلاب با شناخت دقیق بحران‌های موجود در جامعه، خلأها و آسیب‌های ساختاری دوره پهلوی را به‌خوبی درک کرده و با شرح برنامه‌ها و ارائه محتوای هدایتگر، برای اقشار مختلف، از جمله کارگران، دیدگاه‌های خود را به‌صورت سخنرانی‌ها، بیانیه‌ها و فعالیت‌های روشنگرانه منتقل می‌کردند؛ رویکردی که تأثیر

بسازی در کسب حمایت کارگران نسبت به ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب داشته است. این یافته‌ها نشان می‌دهند که بیانات و اقدامات رهبران انقلاب اسلامی، نه تنها بازتاب‌دهنده ارزش‌های اسلامی، اجتماعی و انسانی انقلاب بودند، بلکه به‌طور مستقیم با گفتمان‌ها و جریان‌های رقیب به چالش برخاسته بودند. از مجموع این مواضع می‌توان چنین نتیجه گرفت که:

الف. اغلب انتقادات رهبران فکری انقلاب نسبت به وضعیت موجود جامعه و عملکرد حکومت پهلوی و همچنین جریان سرمایه‌داری داخلی و خارجی بود که به استعمار طبقه کارگری و مستضعف جامعه همت گماشته‌اند، معطوف بود. در ضمن این انتقادات البته به تشریح و تبیین نظام اقتصادی و ساختار اجتماعی سیاسی مطلوب از منظر اسلام نیز می‌پرداختند و ضرورت حمایت حکومت اسلامی و توزیع عادلانه منابع و تخصیص دستمزدهای منصفانه برای کارگران را مورد تأکید قرار می‌دادند.

ب. در سطح دیگر با محوریت قرار دادن مفهوم «عدالت اسلامی» و همچنین تبیین عناصر آن در تلاش بودند خوانشی مذهبی از این آرمان مقدس برای کارگران ارائه دهند تا ظرفیت‌های آموزه‌های اسلامی و پیوند میان دین و سیاست را در تقابل با جریان‌های چپ و مارکسیست نمایان کنند. نقد دیدگاه‌های ضددینی متفکران بین‌المللی و داخلی مارکسیست‌ها برای بسیاری از کارگران که پیشینه مذهبی و سنتی داشتند بسیار اثرگذار بود.

ج. در آخر نیز بخشی از فعالیت‌های رهبران انقلاب اسلامی معطوف به تفکیک اسلام اصیل از اسلام التقاطی بود که در قالب گروه‌های روشنفکری چون چپ اسلامی و سوسیالیست‌های خدایپرست در میان دانشجویان و همچنین کارگران فعال بودند تا به‌زعم خود پیوندی میان اندیشه‌های مارکسیسم و عقاید اسلامی برقرار سازند. اگرچه رهبران انقلاب اسلامی در مواجهه با این جریان همچون دو جریان قبلی به‌طور مستقیم و فراگیر وارد تقابل نشده بودند اما از نقد آراء و گرایش‌های جریان‌های التقاطی نیز اجتناب نمی‌کردند؛ به‌طوری‌که می‌توان در آثار استاد مطهری چنین مواضعی را مشاهده کرد.

به‌طور کلی جایگاه رهبران انقلاب اسلامی در هدایت‌گری و تأثیرگذاری بر جنبش‌های کارگری، در قیاس با گفتمان‌های رقیب بسیار پررنگ‌تر بوده و چنین وضعیتی موجب شد تا کارگران، به‌ویژه در صنایع بزرگ و گروه‌های صنفی، با اعتصابات گسترده و مشارکت در

اعتراضات، مسیر سقوط حکومت پهلوی را هموار کرده و نقشی پررنگ در پیروزی انقلاب ایفا کنند. امروزه مطالبات جامعه کارگری در جمهوری اسلامی از مسائل مهم و اساسی محسوب می‌شود که نظام اسلامی بایستی با درک اهمیت نقش کارگران، در شعارها، قوانین و برنامه‌های اجرایی خود، توجه ویژه‌ای به این طبقه داشته باشد. عدم توجه به این مطالبات ممکن است زمینه سوءاستفاده جریان‌های معاند و ضدانقلاب را فراهم کند؛ از این رو، تدوین و اجرای سیاست‌های حمایتی فراگیر، تقویت تشکل‌های کارگری و نهادهای صنفی مستقل، حمایت از کارآفرینان و گسترش کسب‌وکارهای خرد، توجه به آموزش و توانمندسازی نیروی کار و دیگر اقدامات اصلاحی ضرورتی انکارناپذیر به نظر می‌رسد تا همانند دوران انقلاب، کارگران نقش مؤثر خود را در توسعه و پیشبرد اهداف ملی و اسلامی حفظ کنند. بازخوانی دیدگاه رهبران و متفکران انقلاب اسلامی ایران در ابتدای انقلاب نسبت به کارگران، می‌تواند تأثیرات مثبتی در بهبود وضعیت جامعه کارگری داشته باشد و زمینه ارزیابی و اصلاح سیاست‌ها و اقدامات صورت پذیرفته را فراهم آورد. در واقع این واکاوی فرصتی است برای بازگشت به اصول بنیادین انقلاب اسلامی که بر پایه حمایت از اقشار محروم، از جمله کارگران، بنا شده است.

فهرست منابع

- Aghajari, S. H. & Veisi, M. (2013). The contexts of workers' involvement and role-playing in the revolution. *The Quarterly Journal of Islamic Revolution Studies*, 10(32), 187-214. [In Persian]. Dor: JR_SJ-4-8_00
- Aqajani, M. & Jamalzadeh, N. (2025). The model of the political party in Islamic Governance from the perspective of Ayatollah Khamenei. *State Studies of Contemporary Iran*, 10(4), 43-77. [In Persian]. DOR: 20.1001.1.27831914.1403.10.4.2.5
- Alam, M.R. & Kashani, S. (2014). The Study of the Strikes of Workers in the Anglo-Iranian Oil Company in July 1946 and its Consequences. *Scientific-Research Journal*, 35 (Winter). 19-42, [In Persian].
- Ashraf, A. (2011). Dissection of the Revolution; The Role of Industrial Workers in the Iranian Revolution. *Iran Nameh*, 36, 3-4. 4-53. [In Persian].
- Ghafari Heshjin, Z. & Haj-Hassan, M. (2020). The role of Imam Khomeini's leadership in mobilizing groups during the formation of the Islamic Revolution. *Journal of Islamic Revolution Studies*, 10(32), 191-210. [In Persian]. DOR: 10.29252/isr.2020.111623.1139.
- Manouchehri, A. & Ahmadi, M. (2009). Labor Strikes during the Premiership of Dr. Mossadegh. *Payame Baharestan*, Vol. 2, Autumn, No. 5, 369-398.
- Mirzanajad, M. & Navakhti-Moghaddam, A. (2014). The role of hot and cold media based on McLuhan's theory in accelerating the victory of the Islamic Revolution. *Journal of*

- Islamic Revolution Studies, 10(32), 173-187. [In Persian]. DOR: 20.1001.1.20085834.1392.10.32.5
- Mohammadian, A. & Haheri, M. (2014). Jurisprudential Analysis of Workers' Rights in the Islamic Society: an Approach Based on the Viewpoints of Imam Khomeini. Scientific Journal of Islamic Management, 22(2), 233-253. [In Persian]
- Naderi, A.R. & Hooshangui, H.R. (2020). The Deprivation Cases and Social Gap in the Second Pahlavi Era (Causes and Contexts). State Studies of Contemporary Iran, 6(3), 93-115. [In Persian]
- Razazadeh Tousi, N. & et al (2019). The Role of Labor Unions in Managing the Working Society and Its Impact on the Islamic Revolution. Historical Research Quarterly, Vol. 14, Summer Issue, No. 55, 51-70. [In Persian]
- Ahmadi, M. (2000). Documents of Labor Unions (1942-1953). Tehran: Iranian National Archives Organization, Research Center for Documents. [In Persian].
- Bazm-Amun, A. & Soufian, M. (2013). Cooperation and Economic Thoughts of Martyr Beheshti. Tehran: Payvar Publishing. [In Persian]
- Bayat, A. (2024). Workers and Revolution 57. Translated by Mohammad Darkesh. Tehran: Akhtaran. [In Persian].
- Farsi, J. (1982). Encyclopedia of Terms in the Islamic Revolution. Tehran: Imam Reza Cultural Foundation. [In Persian]
- Hosseini Beheshti, S.M. (1981). Analytical Study of Jihad, Justice, Liberalism, and Imamate. Tehran: Central Office of the Islamic Republic Party. [In Persian]
- Hosseini Beheshti, S.M. (1986). Freedom, Anarchy, and Tyranny. Tehran: Bogheh Publishing. [In Persian]
- Hosseini Beheshti, S.M. (1997). Values as Viewed by Martyr Beheshti. Tehran: Foundation for the Publication of Martyr Beheshti's Works. [In Persian]
- Hosseini Beheshti, S.M. (1999). Eghtesad-e Eslami [Islamic Economics]. Tehran: Daftar Nashr Farhang Eslami. [In Persian]
- Hosseini Beheshti, S.M. (2018). Leadership, Clergy, and Governance. Tehran: Roozane Publishing. [In Persian]
- Hosseini Beheshti, S.M. (2021). Dar Maktab-e Qur'an, 6 vols. Tehran: Daftar Nashr Farhang Eslami. [In Persian]
- Khomeini, R. (2010). Imam's Sahifeh (22 vols.). Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Persian]
- Lakzaee, S. (2003). Political freedom in the thoughts of Motahari and Ayatollah Beheshti. Tehran: Bustan-e-Ketab Institute. [In Persian]
- Sadri, Shams. (n.d.). Memories in the Path of Duty. [In Persian]
- Sarabandi, M.R. (2007). Speeches and Interviews of Ayatollah Dr. Mohammad Hosseini Beheshti. Tehran: Center for Islamic Revolution Documents. [In Persian]
- Sheikhzadeh, M. & Bani Asad, R. (2020). Thematic Analysis: Concepts and Applications. Tehran: Logos Publishing. [In Persian]
- Keyhan Newspaper. (1979). Issue No. 10697, Wednesday, May 2, 1979. [In Persian]
- Khamenei, S.A. (Various Dates). Speeches and Messages on Social, Labor, and Educational Issues. Available via Hadith-e Velayat Software and KHAMENEI.IR. [In Persian]
- Motahhari, M. Collected Works. Tehran: Sadra Publishing. Accessible via Noor Software. [In Persian]

